

ГАФІС ГАСАН ОГЛИ АБАСОВ

Гафіс Гасан огли Абасов, кандидат юридичних наук, доцент економіко-правового факультету в м. Сімферополі Національного університету «Одеська юридична академія»

**МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГАРАНТІЙ ПРАВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ:
ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ТЕОРІЇ**

Правова категорія «гарантії прав місцевого самоврядування», маючи певну історію свого формування і функціонування, у сучасній науці конституційного права досі не отримала належного теоретичного осмислення, зокрема методологія дослідження конституційно-правових проблем гарантій прав місцевого самоврядування, яка на сьогодні не має чіткого визначення.

Проблеми гарантії прав місцевого самоврядування можна досліджувати загальновідомими в теорії права методами. Проте, вибір методів наукових досліджень зумовлюється рядом факторів і насамперед тематикою – об'єктом і предметом дослідження, умовами здійснення наукових досліджень.

Застосовуючи різні методи для пізнання правової дійсності, що нас оточує, необхідно пам'ятати, що кожен метод має певний потенціал, дозволяючи нам освоювати ту чи іншу сторону цієї дійсності, проте він має і певні обмеження, закладені в самій сутності кожного методу. Насамперед, варто звернути увагу на загальні методи наукових досліджень. Загальні методи – це філософські, світоглядні підходи, які виражають найбільш універсальні принципи мислення.

Дослідженням теорії гарантій в державно-правовій сфері займалися такі вчені, як: Р. Амірова, М. Абдулаєв, Н. Боброва, М. Вітрук, В. Журавський, Т. Заворотченко, О. Зинов'єв, С. Комаров, В. Корельський, В. Коток, В. Кравченко, О. Лукашева, І. Магновський, М. Марченко, А. Міцкевич, П. Недбайло, М. Орзіх, В. Первалов, В. Погорілко, А. Полянський, Ж. Пустовіт, Ю. Соколенко, М. Ставніччук, Ю. Тодика, О. Фрицький, Ю. Шемшученко, Ю. Шимін та інші.

Серед вчених зарубіжних країн, які займалися проблематикою муніципального права та місцевого самоврядування, варто вказати таких, як: І. Алебастрова, Ж. Асанов, Г. Барабашев, А. Вороненко, В. Григор'єв, В. Євдокимов, Н. Ємельянов, В. Єрем'ян, Н. Єрмошенко, С. Колюшин, Н. Медведєв, К. Плоккер, И. Светлова, Я. Старцев, Е. Харлоф, Г. Холліс, А. Черкасов, К. Шеремет, Н. Шишкіна, М. Штатаина, О. Ярошук та ін.

Метою статті є розгляд та аналіз методів дослідження гарантій прав місцевого самоврядування.

Так, методологічну основу дослідження державно-правової дійсності складає загальнонауковий **метод діалектики**. Діалектичний метод дозволяє розглянути динаміку соціальних процесів: зв'язок держави з іншими інститутами політичної організації суспільства. Діалектика розглядає усі державно-правові явища у розвитку, в органічному зв'язку з розвитком політичних, економічних, соціальних, культурних та інших процесів, які відбуваються у суспільстві. Саме такий підхід дозволяє виявляти та вирішувати правові проблеми, розкрити діалектичну єдність та детермінованість загальних процесів формування соціально-правової, демократичної та сервісної держави з інституціоналізацією громадянського суспільства. Дослідження проблем гарантування прав місцевого самоврядування з позицій діалектики дозволяє всебічно, повно, об'єктивно розглянути правові поняття, категорії, концепції, конструкції, гіпотези, доктрини, парадигми, явища і процеси. Виокремити їх загальні ознаки гарантій прав місцевого самоврядування, дослідити їх функції та принципи, визначити взаємозв'язки та взаємодії.

Роль **історичного методу** в дослідженні гарантій прав місцевого самоврядування, окрім з'ясування природи їх виникнення і розвитку, полягає у забезпеченні систематичного вивчення даної правової категорії. Історична обумовленість правових категорій і інститутів дозволяє краще зрозуміти їх зміст, витоки та перспективи розвитку. Історичний підхід передбачає розгляд правових категорій і інститутів не тільки в межах певної історичної епохи, а й у межах певної держави, тобто з урахуванням місцевих традицій, політичної і правової культури тощо, що склалися в конкретній історичній період за умови їх постійного розвитку.

Історичний підхід як метод пізнання застосовувався здавна, але на початку XIX ст. він визначився як один з найважливіших. На історизм покладались великі надії, оскільки цей метод застосовувався досить успішно у різноманітних галузях людського пізнання. Плідність його було доведено науковими відкриттями, що підтвердили необхідність звернення до процесу розвитку явищ. Проте, наприкінці XIX ст. інтенсивне використання історичного підходу висвітлило його слабкі сторони, його методологічну обмеженість. О. Пономаренко зазначає: «Послідовне застосування цього методу ставило проблему виявлення більш менш постійно діючих порівняно стійких факторів еволюції явищ». Тобто, на думку вченої, фактично виникла проблема структури історичного процесу, для вирішення якої необхідні методологічні засоби, відсутні в арсеналі історичного підходу¹.

Попри зазначене, вважаємо, що застосування історичного методу є цілком обґрунтованим і варте застосування в сучасних наукових дослідженнях державно-правових явищ, наприклад, він допомагає зрозуміти

сутність інституту місцевого самоврядування взагалі і проблеми, що виникали в процесі його розвитку щодо гарантування законодавчому та організаційному рівнях його прав.

Догматичний метод дозволяє систематизувати законодавство про місцеве самоврядування в конкретний період часу. Його мета – зібрати окремі розрізнені нормативні акти в єдине ціле, розкрити істинний зміст та сутність кожного з них і віднести їх до тієї чи іншої групи гарантій.

Подібним чином формують правові принципи гарантування, якщо вони не встановлені законодавцем – на підставі виділених у нормах повторюваних елементів. Звідси юридичні принципи гарантування прав місцевого самоврядування – це узагальнені думки, ідеї, напрями, визначені законодавцем та «вкладені» в цілу низку законодавчо закріплених правил поведінки.

Вивчення гарантій прав місцевого самоврядування в системі необхідно, насамперед, для практичної діяльності, оскільки у випадку вдалої систематизації вони уявлятимуть стійку конструкцію з суворим і пропорційним розташуванням усіх частин, що передбачають зручність їх використання. В окремих гарантіях в подібній «конструкції» зникне можливість загубитись у загальній законодавчій масі, оскільки кожна норма зможе легко знайти своє місце в межах якісно розробленої системи. За такого підходу будь-який нормативний акт, незалежно від його обсягу, легко може укладатись в готові форми.

Абстрагування є одним із найважливіших методів дослідження гарантій прав місцевого самоврядування, оскільки саме абстрагування дозволяє відкривати категорії. Абстрагуватись означає відволіктись від конкретного явища, свідомо випустити з виду численні сторони і риси явища, і виявити типове, найбільш характерне і суттєве в явищі, визначити закон існування явища, тобто розкрити категорію. Таким чином, без абстрагування вийти на якісно новий категоріальний рівень дослідження гарантій прав місцевого самоврядування досить проблематично. Рух пізнання йде за спіраллю і в одному напрямі, причому на першому етапі здійснюється сходження від емпірично конкретного до абстрактного, а на другому продовжується сходження від абстрактного до понятійно-конкретного.

Соціологічний метод спрямований на вивчення законів розвитку гарантій прав місцевого самоврядування. Причому джерелом первинного матеріалу тут виступатиме порівняльне правознавство, соціологічні опитування, результати екзит-полів тощо. Цілі соціологічного дослідження гарантій прав місцевого самоврядування полягають у встановленні і розкритті соціальних факторів, що сприяють виникненню та розвитку гарантування прав місцевого самоврядування як правового інституту.

Кінцева мета соціологічного методу полягає у виявленні науково обґрунтованих законів і правил про те, в який бік слід змінювати існуючі норми. Наприклад, необхідно з'ясувати чи можна вважати асоціації місцевого самоврядування гарантією прав місцевого самоврядування, якщо так, то яким чином розвивати чинне законодавство в цій сфері і за якими правилами повинні вдосконалювати ці інституції.

Критичний метод, засновуючись на попередніх, демонструє, наскільки чинні норми відповідають сучасним потребам суспільства і, якщо це є необхідним, що необхідно в них змінити, щоб вони стали відповідними. Критика законодавства може супроводжуватись зіставленням вітчизняного права з права зарубіжних країн, чиї закони можливо є більш досконалішими і можуть слугувати прикладом для сприйняття позитивного досвіду. Проте, таке зіставлення не слід плутати з порівняльним правознавством, мета якого полягає у виявленні загальних закономірностей розвитку.

Застосування **аксіологічного методу** в ході аналізу гарантій прав місцевого самоврядування, як правило, переслідує мету розкрити зміст основних політико-правових цінностей, насамперед таких, як держава і державність, місцеве самоврядування, справедливість, легітимність, безпека, законність, гуманізм тощо, виявлення механізму їх впливу на політичну та правову поведінку, активність та ініціативу громадян, їх залежності від факторів культурно-історичного, психологічного, соціально-економічного середовища². Тобто реалізація даного підходу при дослідженні системи гарантій прав місцевого самоврядування дозволяє показати, що ефективність місцевого самоврядування, взаємовпливи особи (колективу індивідів) та держави багато в чому залежать від тієї ціннісної складової, на якій ці відносини та взаємовпливи вибудовуються, а також від здатності та бажань учасників політичного та правового життя діяти у рамках встановлених державою меж, їх здатності взяти на себе певні зобов'язання та не порушувати їх.

Синергетичний метод у юридичній науці почав використовуватись лише останнім часом. Синергетика допомагає вивченню систем, що саморегулюються (у тому числі випадкових) та процесів, наприклад ринкових відносин, громадянського суспільства, етнонаціональних відносин, місцевого самоврядування, тобто явищ та процесів, де втручання держави обмежене або взагалі невідчутне. В методі синергетики втілюється синтез історичного методу і системного підходу, породжуючи нову методологічну якість. В той же час метод синергетики застосовується тільки до явищ, що уявляють складні відкриті динамічні системи.

Методологічною підставою для розрізнення нерегульованої та регульованої державою правової дії є висновки про неспівпадіння меж дії права та правового регулювання. Такий висновок витікає з самої природи загальнодозвільного принципу організації правового життя цивілізованого ладу та відповідно із соціальної обумовленості права, яка завжди динамічніше правотворчої діяльності держави. Правомірні дії як раз й «виростають» з фактичної діяльності людей та лише за необхідності посвідчуються державою. Якщо виключити етатистський підхід до права (право породжено виключно державою), то очевидно, що подібні дії, які мають правову природу, але які не отримали державного визнання, за своїми властивостями не відрізняються від тих дій, які здійснюються у відповідності з конкретними установленнями.

Важливо при цьому достатньо чітко визначити сферу нерегульованої (стихийної) дії права. У першу чергу до неї варто віднести сферу дії приватної ініціативи або цивільно-правового обороту. Втручання держави у таких випадках обмежується утворенням необхідних умов або усуненням перешкод для результативного здійснення громадянами та організаціями фактичної правомірної діяльності. У сфері підприємництва законодавство має містити мінімум установлень, виражати нижню межу регламентації. Увесь інший простір заповнюється договірними умовами та іншими ініціативними юридичними діями суб'єктів³.

Саме тому синергетичний підхід у праві можна застосовувати й у ході дослідження гарантій прав місцевого самоврядування. Так, деякі гарантії прав місцевого самоврядування у ході еволюції піддавалися потужному впливу стабільних етнокультурних вимірів життя суспільства, національних, територіальних особливостей, традицій тощо. Тому якісно оновлені та зумовлені трансформаційними процесами в державі гарантії прав місцевого самоврядування можуть у явній або прихованій формі зберігати або навіть розвивати деякі з них (наприклад, соціальні, культурні тощо).

Усім описаним вище методам дослідження, що відіграють важливу роль у дослідженні гарантій прав місцевого самоврядування в Україні передують ряд методів вивчення, яким приділяється набагато менше уваги в спеціальній літературі, але без використання деяких фактично унеможлиблюється перехід до застосування вказаних вище методів. До їх числа відноситься, зокрема, **дескриптивний метод**. Він полягає в описанні об'єкта дослідження. Цінність даного методу для дослідження гарантій прав місцевого самоврядування полягає в тому, що це перше наближення до об'єкта дослідження, перший крок до його пізнання. Опис потребує первісного, хоча б зовнішнього, аналізу об'єкта, виявлення його характерних рис, визначення кількісних характеристик, порівняно легко виокремлюваних елементів тощо.

Наступний специфічний метод, який необхідно застосовувати для дослідження гарантій прав місцевого самоврядування, це **інтуїтивний метод**. Інтуїцію відносять до тих ірраціональних якостей людини, які дозволяють виявити проблему, вирішення якої призводить до нових досягнень там і тоді, коли власне раціональні методи безсилі. Інтуїція зазвичай допомагає виділити з багатьох наявних вірний шлях вирішення завдання. Як зазначає Н. Н. Моїсеєв, говорячи про проблеми антропогенезу «в процесі розвитку центральної нервової системи починають з'являтися нові якості мислення, виникає здатність «здогадуватись». Цей феномен нам багато в чому незрозумілий. І якщо б він став нам зрозумілим, то це не тільки мало б велике значення для пізнання природи мислення, але й мало б різноманітні практичні наслідки⁴. Звісно, за допомогою інтуїції нікому нічого не можна довести, але інтуїція потрібна для іншого: вона сприяє суб'єктивній пізнавальній діяльності, призводить у певних випадках до якісних проривів у пізнанні оточуючого нас правового середовища.

У цьому зв'язку цікавою є позиція Д. Н. Горшунова⁵, який вважає, що в сучасній юриспруденції фактично відбувається методологічна криза, яка зводиться до того, що сучасні дослідження практично збагачують методологію юридичної науки новими підходами, а ті що вже є варіаціями вже відомих. Він вважає досить плідним підхід, за якого зміст методології юриспруденції збагачується за рахунок методів інших наук, у тому числі й тих, що не відносяться до блоку соціальних. Між тим вивчення соціальних процесів, зокрема, пов'язаних із дією права, формуванням і модифікацією його системи, динаміка реалізації правових норм, встановлення закономірностей нелінійного характеру, прояв правових і державних явищ у суспільній системі координат, дослідження суспільних явищ з урахуванням принципів системності і математичних розрахунків дозволяють поглянути на традиційні правові явища з нових позицій, розширити уявлення про них, вибудувати додаткову аргументацію, підкріплену розрахунками.

Отже, саме **метод системного аналізу** є доказом ефективності й актуальності методології взагалі, оскільки він зорієнтований на вирішення проблем в самих різноманітних галузях людської життєдіяльності. При цьому методологічні процедури, що використовуються в рамках системного аналізу, уніфікації не піддаються. Для кожного конкретного завдання у процесі застосування системного аналізу вибудовується самостійна методологія⁶.

Системний аналіз застосовується для вирішення складних, комплексних завдань, де об'єкт уявляє собою певну систему, наприклад систему гарантій прав місцевого самоврядування, а завдання потребує, відповідно системного вирішення. В силу цього методу деякі принципи його використання співпадають з основними настановами системного підходу. У ході аналізу вибудовуються моделі – математичні, графічні, фізичні. Отже, застосовуються прийоми моделювання характерні не тільки для даного методу. У рамках системного аналізу дослідження системи гарантій прав місцевого самоврядування полягає у побудові методологічного каркасу аналізу.

Отже, ми розглянули загальнотеоретичні методи дослідження, які можуть бути застосовані до різноманітних об'єктів, до яких входить і право. Проте, оскільки ми намагаємось досліджувати гарантії прав місцевого самоврядування, то специфіка об'єкта диктує необхідність застосування не тільки загальних, а й використання спеціальних методів вивчення вказаного феномену. Ці спеціальні методи можуть застосовуватись чи то виключно у сфері конституційного права, чи то у юриспруденції взагалі, чи то поряд із правом відносно інших нормативних систем.

Порівняльно-правовий метод є одним із суто юридичних методів. Він може застосовуватись не тільки для пізнання права взагалі чи гарантій прав місцевого самоврядування, зокрема, але й для дослідження інших об'єктів. Порівняльно-правовий метод потребує використання спеціальних прийомів дослідження,

що задані характером об'єкта, наприклад, нормативний характер гарантування прав місцевого самоврядування.

Порівняльно-правовий метод дозволяє виявити загальні тенденції і закономірності розвитку гарантій прав місцевого самоврядування в різних країнах і їх реалізацію в специфічних умовах окремих країн, адже в різних країнах подібні процеси можуть проходити з різним ступенем інтенсивності, викривляться під впливом специфічних місцевих факторів. Порівняльно-правовий метод розкриває загальне в процесі гарантування прав місцевого самоврядування в різних країнах, тобто об'єктивні соціально-правові закономірності і їх конкретний прояв у специфічних умовах окремо взятої країни. Відмова від урахування індивідуальних особливостей окремої взятої країни призводить до викривлення певних соціально-економічних, політичних та інших програм розвитку місцевого самоврядування на практиці, що може призвести до тяжких наслідків для цієї країни.

Отже, врахування при дослідженні гарантій прав місцевого самоврядування світових тенденцій розвитку вказаного конституційно-правового інституту надасть змогу, впроваджуючи позитивний досвід більш розвинених країн, виробити якісно нові та вдосконалити вже існуючі гарантії прав місцевого самоврядування в Україні.

Поряд із порівняльно-правовим методом у науці конституційного права вчені виділяють **метод конституційної компаративістики**, який варто використовувати при дослідженні системи гарантій прав місцевого самоврядування та при пізнанні юридичних властивостей її складових елементів – економічних, політичних, духовно-культурних, організаційних, нормативних, конституційних та інших гарантій. Застосування цього методу дозволить зіставити одні гарантії прав місцевого самоврядування з іншими, наприклад загальні та спеціальні, матеріальні та процесуальні, національні та міжнародні, що створюватиме умови для виявлення критеріїв їх класифікації та подальшої систематизації.

Разом із тим, В. Л. Федоренко⁷ звертає увагу на те, що порівняльно-правовий в конституційно-правових дослідженнях не слід ототожнювати з методом конституційної компаративістики, оскільки він має більш широку сферу застосування. У контексті нашого дослідження він дозволить співвідносити гарантії прав місцевого самоврядування не тільки зі спорідненими правовими категоріями, явищами та процесами, такими як «гарантії прав і свобод людини і громадянина», «гарантії діяльності міського голови», «гарантії виборів», «гарантії всеукраїнського референдуму», «гарантії депутатської діяльності» тощо, але і з іншими публічно- і приватноправовими гарантіями, такими як гарантії в цивільному, міжнародному, адміністративному праві.

Наступним методом дослідження гарантій прав місцевого самоврядування є **метод юридичної герменевтики**. У широкому розумінні герменевтика – це мистецтво тлумачення текстів⁸. Специфіка юридичної герменевтики зумовлена характером юридичних текстів, у яких зафіксовані як правові норми, так і ірраціональні прийоми тлумачення юридичних текстів. Наприклад, формально-догматичний метод тлумачення правових норм постає як приватний випадок юридичної герменевтики.

У методологічному сенсі герменевтика розглядається як метод пізнання, в основі якого лежить принцип герменевтичного кола, що потребує урахування взаємозв'язку частини і цілого і означає рух в процесі розуміння від загального до конкретного і навпаки: розуміння цілого складається з розуміння окремих частин⁹. В цьому сенсі – це рух по колу, сутність якого полягає у постійному виникненні та вирішенні суперечностей між частиною та цілим, між головним та другорядним, загальним та конкретним тощо.

Отже, у сфері дослідження місцевого самоврядування герменевтику можна розглядати як процес пізнання системи місцевого самоврядування та визначення процесу гарантування прав місцевого самоврядування, адже зрозуміти особливості джерельної бази місцевого самоврядування, муніципально-правових правовідносин, юридичної практики застосування окремих приписів законодавства в цій сфері можливо тільки через аналіз особливостей системи місцевого самоврядування в цілому. Одночасно для характеристики всієї системи місцевого самоврядування необхідно розуміти зміст і значення усіх її складових елементів, до яких входять і гарантії прав місцевого самоврядування, зокрема.

Розглянуті методи не вичерпують усього методологічного багатоманіття підходів до дослідження гарантій прав місцевого самоврядування. Методологія дослідження гарантій прав місцевого самоврядування слугує мірою ефективності конкретної діяльності, здійснення та належного функціонування місцевого самоврядування в Україні, а отже воно повинне ґрунтуватись на науковій, істинній базі, тобто виходити з останніх досягнень науки та практики, відображати об'єктивні закони буття, адекватно сприйматись свідомістю суб'єкта пізнання. Застосування передової методології сприятиме різкому прогресу наукового знання, орієнтує на певні пізнавальні підходи до аналізу і розуміння природи, сутності, закономірностей розвитку і функціонування гарантій прав місцевого самоврядування в Україні.

¹ Пономаренко Е. В. Теория права: актуальные проблемы методов исследования / Е. В. Пономаренко // Вестник Тюменского государственного университета. – 2006. – № 2. – С. 125.

² Затонский В. А. Эффективная государственность / Под ред. А. В. Малько. – М.: Юристъ, 2006. – С. 53.

³ Червонюк В. И. Теория государства и права: Учебник. – М., 2006. – С. 310–311.

⁴ Моисеев Н. Н. Логика универсального эволюционизма и кооперативность / Н. Н. Моисеев // Вопросы философии. – 1989. – № 8. – С. 59.

⁵ Горшунов Д. Н. Математические системы в исследовании системы права / Д. Н. Горшунов // Ученые записки Казанского государственного университета. Серия: Гуманитарные науки. – 2008. – Т. 150. – № 5. – С. 27–28.

⁶ Тиунова Л. Б. Системный анализ в исследовании права: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – Л., 1985. – С. 8.

⁷ Федоренко В. Л. Особенности, методология и основные методы исследований системы конституционного права Украины / В. Л. Федоренко // Юрист-Правоведъ. – 2010. – № 2. – С. 91.

⁸ Новейший словарь иностранных слов и выражений. – Мн.: Современный литератор, 2007. – С. 211.

⁹ Пономаренко Е. В. Теория права: актуальные проблемы методов исследования / Е. В. Пономаренко // Вестник Тюменского государственного университета. – 2006. – № 2. – С. 129.

Резюме

Стаття присвячена аналізу методів дослідження гарантій прав місцевого самоврядування.

Ключові слова: методологія наукового дослідження, методи дослідження, загальнонаукові методи, гарантії прав місцевого самоврядування.

Резюме

Статья посвящена анализу методов исследования гарантий прав местного самоуправления.

Ключевые слова: методология научного исследования, методы исследования, Общенаучные методы, гарантии прав местного самоуправления.

Summary

The article is devoted analyzes the research methods guarantees the rights of local government.

Key words: methodology of scientific research, research methods, General scientific methods, guarantee the rights of local government.

Отримано 4.10.2012

Г. В. ЗАДОРЖНЯ, Ю. А. ЗАДОРЖНИЙ

Галина Володимирівна Задоржня, кандидат юридичних наук, професор Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана П. Конашевича-Сагайдачного;

Юрій Анатолійович Задоржний, кандидат юридичних наук, декан юридичного факультету Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана П. Конашевича-Сагайдачного

ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Актуальність та важливість дослідження правового змісту соціальних прав людини, механізмів їх реалізації, а також гарантій забезпечення цих прав зумовлена багатьма чинниками. До них можна віднести: теоретичну невизначеність сутності соціальних прав людини; відсутність чітко визначених як теоретичних, так і законодавчих гарантій забезпечення соціальних прав; значну декларативність соціальних прав, закріплених у нормативних актах України; мінімальну забезпеченість соціальних прав економічними чинниками тощо.

До того ж науковці, політики і практики мають дійти консенсусу стосовно вироблення оптимального балансу дій держави щодо забезпечення нею добровільно взятих на себе соціальних зобов'язань перед людиною та необхідністю оптимізації соціальних видатків з державного бюджету, що є об'єктивно вимушеним кроком України, зважаючи на економічні можливості держави та невисокий рівень соціального забезпечення наших громадян. Пошук відповіді на поставлені питання становитиме *мету цієї публікації*.

Законодавство про основи соціальної політики України. За двадцять років незалежності в Україні було прийнято понад сто законів, які встановлюють, регулюють та охороняють відносини, пов'язані з питаннями соціального забезпечення та їх гарантіями. Ними є Закони України «Про зайнятість населення» від 1 березня 1991 р., «Про прожитковий мінімум» від 15 липня 1999 р., «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 5 жовтня 2000 р., «Про соціальний захист дітей війни» від 18 листопада 2004 р., «Про встановлення прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати» від 20 жовтня 2009 р. та ін.

Прийняття значної кількості нормативно-правових актів у сфері соціальних відносин зумовлене такими чинниками, як: а) необхідність вироблення власної політики держави у сфері соціальних відносин, яка була б зорієнтована на сучасний стан розвитку економіки держави; б) відсутність цілісної науково обгрунтованої